

Strauss, PJ
Universiteit van die Vrystaat

Kerk en samelewing in die dokumente “Kerk en samelewing” na 25 jaar

ABSTRACT

Church and society in the documents *Church and society* after 25 years

The first document called “Church and society” (CS) of the Dutch Reformed Church was accepted 25 years ago by the General Synod of that year. The next General Synod, that of 1990, revised CS without changing its direction or the meaning of its content. The main aim of CS was to take a new stance in the Dutch Reformed Church on apartheid. CS not only denounced any Biblical support for apartheid, it also came out against the way in which it functioned in Southern Africa.

This article investigates what CS holds for the Dutch Reformed Church after 25 years. Two matters are looked into: the content of CS as well as how it functioned as a church prophet in the last years of official apartheid.

INLEIDING EN PROBLEEMSTELLING

Met die 14e Algemene Sinode van die NG Kerk (NGK 2007a) in Oktober 2011 sal dit 25 jaar gelede wees dat die Algemene Sinode van 1986 die bekende dokument “Kerk en Samelewing” (KS-1986) aanvaar het. KS-1986 het 'n amptelike verandering in die houding van die NG Kerk teenoor apartheid aangekondig. Na sy jare van isolasie weens sy steun aan apartheid het die stuk ook nuwe ruimte vir die ekumene van die NG Kerk met kerke wêreldwyd, geskep (Strauss, PJ 2002:225vv).

Na binne het KS-1986 egter spanning veroorsaak. Dit het ondermeer tot die wegbreek van sowat 7,751 lidmate uit die NG Kerk en die stigting van die Afrikaanse Protestantse Kerk (APK) in Junie 1987 gelei (Van der Merwe 2002:99-100).

As 'n kerklik omstrede dokument gaan die betekenis van KS-1986 vir die NG Kerk na 25 jaar oor meer as net die inhoud daarvan. Die betekenis van KS hou ook verband met die status van die dokument. KS-1986 is reeds deur die volgende Sinode, die Algemene Sinode van 1990, hersien met “Kerk en Samelewing-1990” (KS-1990). Hierdie hersiening het egter nie die eenheid in strekking en inhoud van KS-1986 en KS-1990 verbreek nie. Daarom kan die twee dokumente gelyklopend bespreek word. Hulle status word ook duideliker uit hulle gemeenskaplike subtitel: “'n Getuienis van die Ned Geref Kerk” (NGK 1986a:649; NGK 1986b:i; NGK 1990:i).

Die voorsitter van die Algemene Sinode van 1986, JA Heyns, se voorwoord van KS-1986 werp lig op die uitdrukking “'n getuienis”.

Heyns sou in die daaropvolgende jare bekend word as “Meneer NG Kerk”. Hy kry dié naam by sommige omdat hy die simbool word van die veranderinge rondom apartheid wat hulle in die NG Kerk voltrek. 'n Proses waarin hyself met die uitdra van KS-1986 die leiding neem. KS-1986 word in die NG Kerk se “reis met apartheid”¹ 'n waterskeiding. Die Algemene Sinode van 1986

---

1 Vgl die stuk van die Algemene Sinodale Kommissie van die NG Kerk 1997. *Die verhaal van die NG Kerk se reis met apartheid. 1960-1994*. Wellington: Hugenote-Uitgewers., 42vv. Hierdie stuk is opgestel deur Frits Gaum. Hy beweer dat die Afrikaanse Protestantse Kerk wat ook lidmate uit ander oorde gekry het,

was immers die eerste Algemene Sinode van die NG Kerk wat die praktyk van apartheid afgewys het (Strauss, PJ 2002: 228-229).

Navorsing toon dat Heyns 'n beslissende rol in die finale formulering van KS-1986 en KS-1990 gespeel het. 'n Verantwoorde vergelyking tussen KS-1986 en KS-1990 en gedokumenteerde formuleringe van Heyns bevestig dat ongeveer 40 paragrawe van beide direk na hom teruggevoer kan word. Mede-kommissieled van KS-1986 getuig ook van sy beslissende formuleringe in die finalisering van die stuk as geheel. Aanvanklik was Heyns net by die sogenaamde prinsipiële verantwoording – hoofstuk II – van KS-1986 ingedeel, maar later het hy ook 'n rol in die formulering van die praktiese deel – hoofstuk III – gespeel (Williams 2006:196-198; 405-406).

Teen hierdie agtergrond is Heyns se voorwoord by KS-1986 belangrik om die kerklike status daarvan te bepaal (vgl KS-1986:iii).

In sy verduideliking van KS-1986 as 'n getuienis van die NG Kerk verklaar Heyns dat die Algemene Sinode van 1986 nie ligtelik tot die standpunte in die stuk gekom het nie. Die vergadering het in afhanklikheid van die Here “besin oor die formulering”. Hulle glo dat die Heilige Gees hulle daartoe gelei het en dat hulle “met die lig tot ons beskikking” na die Skrif geluister het. Dit beteken egter nie dat KS-1986 die finale woord oor die saak is nie. Die Gees is met sy gelowiges steeds op weg na dieper en heerliker insigte.

Twee aanduidings oor die status van KS-1986 (en KS-1990) word uit die voorwoord van Heyns in KS-1986 duidelik. Dit word aangevul deur die inleiding van KS-1990 en die inhoud van beide dokumente.

Die eerste is dat KS nie 'n belydenisskrif wil wees wat sy eie tyd oorstyg en ook in die jare wat kom bely moet kan word nie. KS-1986 en KS-1990 handel beslis nie oor die essensiële inhoud van die Christelike geloof (Jonker 1994:6) of die “kern van openbaringswaarhede” (Heyns 1977: 156) nie. Gemeet aan die besluite van die Algemene Sinode van 1998 oor die aard van belydenisskrifte wil dit nie 'n Skrifverantwoorde en daarom gesagvolle verwoording van “ons gereformeerde geloofsoortuiging” wees nie (NGK 1998:414-415). KS-1986 en KS-1990 bevat teologiese en sosiaal-etiese stellings wat tydsgebonde op die tema “kerk, samelewing en apartheid” in die Suider-Afrika van 1986-1990 afgestem is². Hierdie verstaan van die aard en status van KS word ondersteun deur die Algemene Sinode van 1994. In sy antwoord op 'n memorandum oor KS-1990 verklaar dié vergadering dat KS nie 'n dokument is wat telkens hersien moet word nie, omdat dit die NG Kerk se reaksie op “n bepaalde historiese situasie was” (NGK 1994:578).

Die aanspraak wat beide KS-1986 en KS-1990 sou kon maak op die algemene geldigheid van stellings wat nie tydsgebonde is nie, lê dus in die prinsipiële deel daarvan. In NGK-terme van destyds het dit 'n algemene geldigheid, prakties toegepas in, maar teoreties ook los gedink van 'n bepaalde situasie, beteken. KS gaan in sy aanpak goed gereformeerd – nie modernisties nie!³ – steeds daarvan uit dat daar sekere konstante waarhede in die Bybel is of op die Bybel gefundeerd is, wat van tyd tot tyd oorgedra moet word.

Wat die inhoud betref, moet die betekenis van KS-1980 en KS-1990 vir vandag primêr in hierdie prinsipiële deel gesoek word.

Die tweede saak oor die status van KS-1986 (en KS-1990) wat uit Heyns se voorwoord blyk, is die aanduiding dat dit 'n getuienis van die NG Kerk, in besonder sy Algemene Sinode, is. Hierdie

---

uiteindelik uit ongeveer 40,000 lidmate bestaan het en ongeveer 100 predikante uit die NG Kerk getrek het.

2 Suider-Afrika dui aan dat dit vir KS waarskynlik om apartheid in alle dele van Suider-Afrika gegaan het.

KS was in hoofsaak afgestem op Suid-Afrika, maar gee self nêrens 'n aanduiding dat hy hom tot hierdie staat beperk nie. Intendeel, in 'n nuwe inleiding maak KS-1990 self gewag van sy gerigtheid op die unieke samestelling van die “Suider-Afrikaanse samelewing”, KS-1990:1.

3 Hierdie benadering staan vandag natuurlik haaks op daardie “moderne” verskynsel uit 'n humanistiese of mensverheerlikende hoek, naamlik die post-modernisme. 'n Saak wat nie hier beredeneer word nie.

getuienis – gelet op die woorde van Heyns – gaan om die relevante waarhede van die Skrif wat die kerk aan die destydse samelewing van Suidelike Afrika onder die leiding van die Heilige Gees moes deurgee. Waarhede wat, kerklik beskou, eenvoudig in die samelewing van destyds gehoor en gehoorsaam moes word.

Uit die konteks van Heyns se voorwoord kom dit voor asof die begrip “getuienis” op twee sake wys waarna die NG Kerk wou luister: die Skrif en die situasie rondom apartheid soos dit destyds in Suidelike Afrika aangetref is. Dit gaan dus om 'n getuienis van die NG Kerk oor die relevante Skrifboodskap of prinsipiële lyne vir die situasie van destyds én die praktiese situasie self.

Vanuit die NG Kerk se gebondenheid aan lande in Suidelike Afrika wou KS-1986 (en KS-1990) as 'n kerklik-profetiese stem 'n Skrifverantwoorde boodskap in sy *Umwelt* laat hoor. 'n *Umwelt* wat ook in die NG Kerk self sigbaar was.

Naas sy inhoud én status lê die moontlike betekenis van KS na 25 jaar dus in KS as 'n voorbeeld van 'n kerklike profeet. Die probleem waarop hierdie artikel konsentreer, is tweeledig. Wat is die erfenis van KS-1986 (en daarom ook KS-1990) na 25 jaar na (1) inhoud en status en (2) as kerklike profeet.

Die tema van hierdie artikel, “Kerk en samelewing” in KS-1986 en KS-1990, volg KS se eie voorbeeld deur dit te beperk tot breedweg die kerk, die samelewing en verhoudinge tussen mense waaronder die verhoudinge tussen sekere groepe in Suidelike Afrika.

In sy inleiding bevestig KS-1990 hierdie stelling. So verklaar die Algemene Sinode van 1990 dat “die... samestelling van die Suider-Afrikaanse samelewing uit verskillende groepe en volke en 'n verskeidenheid van tale en kulture” die kerk voor belangrike en groot uitdagings “in belang van die koninkryk van God” plaas (NGK 1990:1).

HOOFOOGMERKE VAN KS-1986 EN KS-1990

Die prinsipiële deel

Voordat KS-1986 en KS-1990 oor “kerk en die samelewing” aan die bod kom, moet dié vraag beantwoord word: Wat was die hoofoogmerk van KS-1986 en KS-1990? Die identifisering hiervan werp lig op die maatstawwe wat beide aanwend om hulle bespreking tot sekere sake van die kerk en sy verhouding tot die samelewing, te beperk.

Maatstawwe wat beteken dat sekere vrae wat tans aan KS gestel word aan die verkeerde adres gerig is.⁴

In hoofstuk II van KS-1986⁵ – die prinsipiële verantwoording – volg die stuk die metode van tetiese stellings wat elke onderafdeling inlei, gevolg deur die betekenis daarvan vir die praktiese situasie van die NG Kerk in 1986. Die agtergrond vir die keuse van hierdie onderafdelings is waarskynlik sekere tendense wat in die NG Kerk se benadering van die mense- en volkeverskeidenheid in Suidelike Afrika tot op daardie stadium sigbaar was.

Daarom oordeel KS-1986 dat sekere eietydse vrae en antwoorde nie in die Bybel ingelees moet word en dit tot “eietydse resepteboek met 'n kitsvoorskrif vir elke probleem in die menslike geskiedenis” verlaag moet word nie. Die Bybel is nie 'n handboek vir die oplossing

4 Vgl Gerber, Kobus 2011. *Kerk en samelewing in die 21ste eeu*. Ongepubliseerde referaat/toespraak by die Teologiese Dag, UP: 14 Februarie 2011. Soos KS-1986 en -1990 beantwoord die Bybel nie sekere vrae nie, omdat dit nie in die bedoeling van die Skrif lê en die Skrif nie 'n handboek vir elke saak onder die son is nie. Die Bybel is 'n tendensboek en dra Goddelike gesag in die oordra van hierdie tendens of boodskap, Strauss, PJ 2010:22. KS moet ook nie oorrva word en meer daarin gesoek word nie as wat dit in 1986-1990 bedoel het om te wees: 'n Bybelse en kerklike getuienis in die Suider-Afrikaanse verhoudingsituasie.

5 NGK 1986b:6-40.

van sosiale, ekonomiese of politieke vraagstukke nie. Verder verklaar KS-1986 (en KS-1990) dat “gedwonge afsonderlikheid en skeiding nie as 'n voorskip uit die Bybel (KS-1990 praat van 'n Bybelse eis) afgelees kan word nie”. Die NG Kerk se pogings in die verlede om dit te doen, moet as 'n fout afgewys word (NGK 1986b:52; KS-1990:39). Vroeër, by die stelling dat die Bybel na sy eie aard gelees moet word, verklaar beide KS-1986 en KS-1990 dat alle pogings om apartheid óf intonasie vanuit die Bybel “af te lees, ten sterkste afgewys word”⁶.

KS-1986 (en KS-1990) bespreek verskeie eienskappe van die kerk en kom tot die slotsom dat geloof in die drie-enige God die enigste voorwaarde vir lidmaatskap van die kerk van Jesus Christus kan wees. Hierdie uitgangspunt word in die praktiese deel – hoofstuk III – gevolg deur die formulering dat lidmaatskap van die NG Kerk “oop”⁷ is. Aansoeke om lidmaatskap vanuit die familie van NG Kerke (met sy verskeidenheid tale en kulture) moet kerkordelik en verantwoordelik hanteer word. Die woord “bedieningsbehoefes” word nou deur KS-1986 gebruik om, binne die eenheid van die kerk as raamwerk, vir 'n wettige verskeidenheid ruimte te skep. Volgens KS-1986 is die kerk na sy wese die “een universele volk van God” waarvan niemand op grond van sy herkoms, volk, taal of kultuur uitgesluit mag word nie.

Ten opsigte van eenheid in die NG Kerkfamilie spreek KS-1990 hom uit ten gunste van een kerkverband. Hierdie verband moet volgens die Algemene Sinode van 1990 langs “gereformeerde sinodaal-presbiteriale” weg en deur onderlinge gesprek bereik word. In die proses moet daar rekening gehou word met bedieningsbehoefes of “regmatige vorme van verskeidenheid ten opsigte van taal, kultuur en liturgie”. Volgens KS-1990 moet veranderde gesindhede lei tot veranderde strukture en nie andersom nie (NGK 1990:33-34).

KS-1986 erken die Godgegewe waardigheid en regte van elke mens, maar oordeel dat dit met 'n Bybelse inhoud gevul moet word. Christene moet teenoor alle mense optree soos beeldraers van God teenoor ander beeldraers. Regte impliseer beslis ook pligte en verantwoordelikhede en moet tot eer van God uitgeoefen word (vgl KS-1990:26,27).

Die verbod op gemengde huwelike in die Bybel is volgens KS-1986 godsdienstig- en nie rasgemotiveerd nie. Die NG Kerk moet “waarsku” teen godsdieningsgemengde huwelike, maar nie meer as dit nie. KS-1986 groet dus die NG Kerk se vroeëre steun aan 'n wetlike verbod op rasgemengde huwelike. Daarby skep dit – met die uitdrukking “waarsku” – met reg 'n kritiese distansie vir die kerk teenoor enige wetlike of strak-kerklike verbod op enige soort “gemengde” huwelik. Net soos by die ander lewenskringe moet die kerk die interne aard van die huwelik eerbiedig en dit nie in detail oorneem nie.

Ten sy Suider-Afrikaanse agtergrond van 1986, word nog twee belangrike sake in die prinsipiële deel van KS-1986 aangesny: die kerk (in hierdie geval die NG Kerk) se kerklike verantwoordelikheid in medemenslike en groepsverhoudinge en Bybels-etiese rigtingwysers vir hierdie verhoudinge (vgl ook KS-1990:19.30).

Onder hierdie rigtingwysers noem KS-1986 Christelike naasteliefde, geregtigheid en reg, barmhartigheid en die eerbiediging van die Godgegewe (KS-1986 en KS-1990 herhaal hierdie byvoeglike naamwoord) waardigheid van die mens. Naasteliefde, geregtigheid en menswaardigheid het na alle waarskynlikheid apartheid-Suid-Afrika in die oog, maar is ook algemeen-geldend.

Volgens KS-1986 strek die koninkryk van God veel wyer as net die kerk. Dit sluit alle

---

6 Hierdie stelling illustreer die gevaarwater waarin mense kom as hulle die huidige ANC-bewind as God se plan vir Suid-Afrika bestempel.

7 'n Formulering van prof Pieter Potgieter waarin sy bankmaat op hierdie sinode, prof Willie Jonker, hom heelhartig ondersteun het, Jonker 1998:189. Hierdie formulering word in 1990 meer kerklik as dit verander word om te lees: “Lidmaatskap van alle NG gemeentes is oop vir enige gelowige wat die belydenis van hierdie kerk aanvaar”, NGK 1990:35.

samelewingsverbande in. Die kerk het as geloofsverband en draer van die Woord egter die roeping om die eise van die koninkryk aan alle gelowiges en “samelewingsverbande” te verkondig. Daar is niks in die samelewing wat nie onder die beligting van God se Woord geplaas moet word nie⁸.

KS-1986 se prinsipiële deel het duidelik die Suider-Afrikaanse situasie met sy apartheid rondom 1986 in die oog. Dit wil bogenoemde temas waarskynlik gebruik om sy derde deel, die praktiese deel, te rig. Dit maak melding van sekere algemeen-geldige waarhede of konstantes wat waarskynlik ook in 'n breër kerklike kring aanvaarbaar sal wees⁹. Hierdie deel van KS-1986 word tot 'n groot mate woordeliks oorgeneem in KS-1990 (NGK 1990:1-32).

Die tendense wat op bogenoemde oogmerk aandui, word in hoofstuk III (in KSA-1990 is dit hoofstuk II) voortgesit.

Die praktiese deel

Die waarneming dat KS-1986 en KS-1990 met hulle verstaan van die begrippe kerk en samelewing in hulle (die NG Kerk se) Suider-Afrikaanse konteks van 1986-1990 op kerk, samelewing en apartheid afgestem was, word in die praktiese deel van beide bevestig. En as KS-1986 'n waterskeiding was, lê sy unieke nalatenskap vir 2011 primêr in sake wat op daardie stadium 'n wending of 'n nuwe rigting in die NG Kerk op algemene sinodale vlak verteenwoordig.

In sy verhaal van die NG Kerk se reis met apartheid vanaf 1960 tot 1994, kom Gaum tot die gevolgtrekking dat KS-1986 5 belangrike of dekkende besluite oor apartheid geneem het (NGK 1997:42-43).

Die eerste is dat die beleid van afsonderlike ontwikkeling of gebiedskeiding – soos ondersteuners dit genoem het – beskou is as deel van die voogdyskap van die wittes oor alle gekleurdes en die optimale ontwikkeling van alle groepe beoog het. Die tweede is dat gedwonge afsonderlikheid van volke nie 'n Bybelse voorskrif is nie en dat die NG Kerk se poging om dit so te vertolk, as 'n fout afgewys is. Die derde is dat die “hantering van apartheid” as 'n politieke en maatskaplike sisteem wat mense verontreg en een groep onregmatig bo 'n ander bevoordeel, nie op Christelik-etiese gronde aanvaar kan word nie. Die vierde is dat die lyding van mense in Suider-Afrika nie net aan apartheid toegeskryf moet word nie, maar aan 'n verskeidenheid maatskaplike, ekonomiese en politieke “werklikhede” wat daartoe gelei het dat mense van verskillende gemeenskappe mekaar nie aanvaar het nie. Waar die NG Kerk en sy lidmate hieraan deel het, bely hy dit met “ootmoed en berou”. Die vyfde is dat die NG Kerk “in die gees van Christus” wil meewerk aan oplossings in die “Suid-Afrikaanse” samelewing.

Hierdie opsomming van Gaum toon egter twee opsigtelike leemtes.

Die eerste leemte is die afwys van 'n waterdigte kerklike apartheid deur KS-1986¹⁰. Op sy besluite oor kerklidmaatskap en een kerkverband vir die hele NG Kerkfamilie, is reeds gewys. KS-

---

8 In sy tipering van “kerk en samelewing” gebruik KS-1986 en 1990 beide die argument dat die kerk – teenoor die res van die samelewing – die vrug is van God se herskepping en dus van sy genade. Die dra van die eise van die koninkryk word vir die kerk as dié vrug van die genade van God gereserveer: 'n skolastieke natuur-genadeskema, KS-1986:8, 1990:4, vgl Strauss SA 1987:19. Uit 'n reformatoriese hoek moet alles natuurlik onder die lig van God se Woord geplaas word, maar die georganiseerde kerk is nie die enigste en outentieke draer daarvan nie! Dit gaan om die heerskappy van God in sy koninkryk en nie van die kerk in die samelewing nie, om 'n verchristeliking en nie 'n verkerkliking van die samelewing nie, Strauss, PJ 1992:946.

9 KS-1986 en 1990 sou nie op hierdie punte nie deur sekere kerke en kerklikes gekritiseer word nie, maar op die derde, sogenaamde praktiese deel, Strauss, PJ 2002:228-229.

10 Vgl presies die teenoorgestelde standpunt by Voortsettingskomitee 1987. *Geloof en protes – 'n antwoord namens beswaarde lidmate op sekere aspekte van “Kerk en samelewing”*, 21,23. CWH Boshoff meen dat KS-1986 hom skuldig maak aan gedwonge integrasie, 1987:13vv.

1986 en KS-1990 erken ook die legitimasie en wedersydse beroepbaarheid van alle leraars in die NG Kerkfamilie¹¹. Verder bepaal dit dat die eredienste van NG Kerkgemeentes toeganklik moet wees vir alle gelowiges, hoewel die gemeentes by die inrigting daarvan voorsiening moet maak vir die “bedieningsbehoefes” van die betrokke mense. “Oop eredienste”, so bevestig KS-1986 én KS-1990, beteken dat die bediening van die sakramente in die NG Kerk vir besoekers uit die familie toeganklik is. Dieselfde reëlings geld hier as vir besoekers uit ander gereformeerde kerke (NGK 1986b:46,47; NGK 1990:36).

Die tweede leernte by Gaum is die afwesigheid van die norme vir die verhoudinge tussen mense en groepe wat in KS-1986 voorkom en in KS-1990 herhaal word. Norme wat die NG Kerk as Bybelsverantwoord beskou en saam met ander middele deur KS-1986 en KS-1990 as weë waarlangs oplossings gevind kan word, aan die hand gedoen word. Hierdie norme of maatstawwe kom verspreid oor beide KS-1986 en KS-1990 voor. Naas norme waarop reeds gewys is, is dit norme soos: die aanvaarding van en 'n behoorlike luister na mekaar; onderlinge versoening en vrede wat jou weglei van konfrontasie; dat ras en kleur geen rol in die beoordeling van mense moet speel nie (rassisme); gesprek as 'n middel tot versoening en regdoen aan mekaar; en die erkenning van die reg van die noodlydende – daarom die arme, verontregte en weerlose. Al twee dokumente wys op die volgende regte waarop die mens aanspraak het: 'n sosiale verband en groepsidentiteit, politieke inspraak, die vrye toegang tot billike regsprosesse, vryheid van beweging en spraak en 'n vrye assosiasie met kultuureie en arbeidsinstellings (NGK 1986b:6-40; NGK.1990:2-32).

Om hierdie deel op te som. Beide KS-1986 en KS-1990 konsentreer op die NG Kerk se taak ten opsigte van mense- en groepsverhoudinge en apartheid in die Suider-Afrika van destyds. Beide verkondig – in hulle eie woorde – die religieus-etiese eise van God se koninkryk aan die gelowiges en lewenskringe in die apartheidsamelewing. Hierdie oogmerk beperk of fokus hulle stof en daarom ook hulle antwoorde of oplossings. Dit beperk ook die aanwending van KS in die beantwoording van ander vrae in ander tye¹².

KERK EN SAMELEWING-1986 NA 25 JAAR: POSITIEWE ERFGOED

Wat duidelik is, is dat enige poging om KS-1986 en KS-1990 as 'n kerklike verwysing vir mense- en groepverhoudinge onder alle omstandighede en alle tye te gebruik, op die fokus of beperktheid daarvan stuit. Naas sy tydserigheid, moet KS teen die agtergrond van die spanning wat dit in die NG Kerk geskep het, verstaan word. Hierdie spanning dui op die botsende emosies onder sommige lidmate by die aanvaarding van KS. En tog, in die woorde van Heyns, moes die Algemene Sinode van 1986 dié getuienis lewer as iets waartoe die Here deur sy Gees gelei het (NGK 1986b:i).

Apartheid was teen 1986 op pad uit. Hierdie situasie het 'n bestaanonsekerheid by baie NG lidmate geskep. KS moes die sonde by die naam noem, maar ook genuanseerd, ewewigtig en selfs pastoraal praat. Daarom sy stellings dat die lyding van mense in Suider-Afrika nie net aan apartheid toegeskryf kan word nie en dat afsonderlike ontwikkeling die optimale ontwikkeling van alle groepe beoog het (NGK 1986b:52-53).

Dit was juis JA Heyns wat by die Algemene Sinode van 1994 tydens die debat oor die

---

11 Hierdie ongekwalifiseerde erkenning is sedertdien verander na die erkenning van gelyke opleiding, NGK 1994:452.

12 Vgl Gerber, Kobus 2011:6 waar hy dit betreur dat KS nie meer omvangryk op die kwessie van versoening ingaan nie. Die outeurs van KS sou hierop waarskynlik geantwoord het dat alles van KS wat daarop gemik is om apartheid uit te skakel, by implikasie met versoening te make het. Geen versoening is moontlik sonder geregtigheid nie.

sogenaamde kinderkommunie, verklaar het dat “as ons toe geweet het wat ons nou weet, ons die aanvaarding van KS in 1986 waarskynlik anders sou aangepak het”. As iemand wat gereeld onder hulle beweeg het, het Heyns sy eie kerkvolk geken. En as 'n kind van die Hervorming wou hy eerder “sy mense” hervormend of treetjie vir treetjie saamneem as om hulle rewolusionêr te vervreem. Eg neo-Calvinisties wou hy nie verlig of verkramp wees nie, maar verankerd én eietyds (Strauss, PJ 2002:229)¹³.

Rondom die status van KS as die getuie van 'n kerklike profeet erf die NG Kerk na 25 jaar 'n positiewe en 'n negatiewe pyle. Positief was die waagmoed van KS-1986 om te sê wat hy glo die Gees van God op hom gelê het. Negatief was sy onvermoë om die hele NG Kerk met hom saam te neem. Later, met die hervatting van eenheids gesprekke in die NG Kerkfamilie na 1994, sou die Algemene Sinode moeite doen om sy gemeentes by die proses te betrek (NGK 1994:568).

Wat van KS-1986 (en KS-1990) kan na 25 jaar nog met vrug deur die NG Kerk gebruik word? Vanuit die prinsipiële en praktiese dele soos geskets, kan die volgende pylers met 'n Skrifgefundeerde benadering versoen word. Skrifgefundeerd, omdat hierdie pylers of konstantes nie direk uit die Skrif kom nie, maar tog in die verlengde daarvan lê en nie daarmee bots nie.

Die eerste pyle is KS se aanduiding van Skrifgebruik in 'n proses waarin dit om mense- en groepsverhoudinge gaan. Naas die uitdrukking dat die Skrif nie 'n resepteboek vir die oplossing van elke probleem in die geskiedenis van die mens is nie, kom KS met die gereformeerde beginsel dat “die hele lewe met al sy aspekte en terreine krities onder die normatiewe lig van die Woord van God geplaas” moet word (NGK 1986b:9). Gedagtig aan die belydenis van die Bybel as die ewige Woord van God, geld hierdie norm in elke tyd en onder alle omstandighede, ook in Suider-Afrika in 2011.

Anders gestel: selfs in 2011 strek God se koninkryk wyer as die georganiseerde kerk. Dit sluit steeds alle samelewingsverbande – volgens KS – in.

Die tweede pyle is die norm dat die lidmaatskap van die kerk of gemeente, 'n saak van geloof en nie ras, volk, kultuur of stand is nie (NGB artikel 27,28). Twee sake wat in 2011 nog lewend is in die eenheids gesprekke van die NG Kerkfamilie, is dat lidmaatskap van 'n gemeente “oop is vir enige gelowige wat die belydenis van hierdie kerk aanvaar” én die soeke na 'n gemeenskaplike kerkverband. Na KS-1986 word hierdie twee stellings deur baie NG-gemeentes onderskryf (Strauss, PJ 2010:135vv). Dat instemming met bepaalde geloofs belydenisse of ooreenstemming in die kernwaarhede van die geloof die akkoord vir kerk- en gemeentelike eenheid is, word deur talle gereformeerdes aanvaar (Bouwman 1985:556).

KS se erkenning van die “Godgegewe waardigheid” en regte van elke mens, moet ook as 'n pyle vir mense- en groepsverhoudinge beskou word. KS-1986 en KS-1990 stroop die begrip menseregte van sy humanistiese kleed – soos uit die Aufklärung rondom 1750 – (De Jong 1987:254-255) deur dit met die Bybelse inhoud van die mens as geskape na die Beeld van God, te vul. (vgl Kleyn en Viljoen 1998:254-255). Daarom die opvatting dat regte ook pligte en verantwoordelikhede skep en tot eer van God uitgeleef moet word. In 2011 beteken dit dat vryheid van spraak of assosiasie (soos in die Suid-Afrikaanse Grondwet) geen mens onthef van gehoorsaamheid aan die ander landswette nie (Kleyn en Viljoen 1998:269).

Dat KS 'n wetlike verbod op rasgemengde huwelike afwys en kerklik net wáársku teen godsdienstemengde huwelike, bring die konstante pyle van die eie aard van die huwelik na vore. Hierdie eie aard speel hom, Bybels beskou, af tussen die grense van liefdestrou soos deur die betrokke man en vrou beloof en deur die staat as die enigste instansie in die samelewing wat die reg kan afdwing, erken. Nie kerk of staat kan egter 'n beslissende rol in die ontstaan en voortbestaan van dié liefdestrou speel nie. Dit moet uit die liefdes harte van die egliede self

13 In sy kritiek op KS-1986 oordeel CWH Boshoff dat die NG Kerk daarby sou gebaat het as die “gevoelige aangeleentheid terugverwys was vir verdere navorsing”, 1987:28.

kom: veral in die Suid-Afrika van 2011 waar mense gewoon gewaak het aan hulle persoonlike vryhede.

Die mees aangehaalde formulering van KS-1986 en KS-1990 kom uit die paragraaf wat praktiese apartheid in Suid-Afrika afwys. KS-1986 praat van die “hantering van apartheid as 'n politieke en maatskaplike sisteem” en KS-1990 van “die beleid van apartheid as politieke sisteem in die praktyk” of die wyse waarop apartheid “begin” funksioneer het (NGK 1986b:52; NGK 1990:39).

KS-1986 noem die hantering van apartheid 'n sisteem wat mense verontreg en een groep onregmatig bo 'n ander bevoordeel. Dit is 'n sisteem wat Christelik-eties onaanvaarbaar is en met die beginsels van naasteliefde en geregtigheid bots. Dit is ook onafwendbaar dat die hantering van hierdie sisteem die menswaardigheid van almal wat betrokke is, aantas.

KS-1990 wysig hierdie bewoording. Volgens hom het apartheid so begin funksioneer dat die grootste deel van die landsbevolking dit as 'n onderdrukkende sisteem ervaar wat deur gedwonge skeiding een groep onregmatig bo 'n ander groep bevoordeel. So het dit die menswaardigheid van medemenses aangetas en gebots met die beginsels van liefde en geregtigheid.

Hierdie verwerping van 'n gedefinieerde apartheid skep ruimte vir die Algemene Sinode van 1998 om 'n voorstel van die Uitvoerende Komitee van die Wêreldbond van Gereformeerde Kerke te aanvaar wat ook 'n gekwalifiseerde apartheid verwerp. Hierin sê die Wêreldbond dat die “nature of forced separation” die “fundamental biblical teaching that all humanity is equally created in the image of God” ontken. Met die aanvaarding hiervan en sy voldoening aan ander vereistes van die Wêreldbond illustreer die NG Kerk volgens hierdie Komitee dat hy gedwonge apartheid verwerp en word hy weer as volle lid in die Wêreldbond terug verwelkom. Daarmee word die NG Kerk se skorsing van 1982 vanweë sy teologiese en morele steun aan apartheid opgehef. (Strauss, PJ 2004:110-111).

Deur hierdie gebeure het KS-1986 en KS-1990 begin om die boeke van die NG Kerk se steun aan apartheid toe te maak. Wat die Wêreldbond betref, gebeur dit in 1998. Intussen word die NG Kerk deur kerke oor die wêreld heen in die ekumene verwelkom. Wat die kerke van die NG-familie betref, haak dit nog tussen die NG Kerk en hoofsaaklik die Verenigde Gereformeerde Kerk van Suider-Afrika. Dieselfde Verenigde Kerk is in 1988 ook gekant teen die NG Kerk se heropname in die Wêreldbond (Strauss, PJ 2002:237).

KERK EN SAMELEWING NA 25 JAAR: NEGATIEWE ERFGOED

KS-1986 en KS-1990 was die werk van mense wat glo dat hulle deur die Gees van God gelei word. Dit bly egter mensewerk en dus feil- en hersienbaar. KS-1990 se hersiening van KS-1986 is immers 'n inherente erkenning van hierdie waarheid.

Dit bring ons by die negatiewe erfgoed van KS na 25 jaar.

Op die probleem dat KS-1986 eenvoudige besluite van die Algemene Sinode was wat as voldoende feite oor 'n ernstige, emosionele kwessie op lidmate afgekomp het, is reeds gewys. Sonder om die bevoegdheid van die Algemene Sinode om Kerkorde artikel 43-besluite te neem, in gedrang te bring, het dieselfde vergadering sedertdien besluit om emosionele kwessies anders aan te pak. Hieronder tel die eenheid in die NG Kerkfamilie, kinderkommunie en die herstrukturering van die werksaamhede en die bepaling van die agenda van die Algemene Sinode. Daarom word gemeentes, ringe en sinodes in sommige kwessies eers geraadpleeg voordat die Algemene Sinode daaroor besluit (vgl. NGK 1994:569,580). Dit is ook die roeping van 'n kerklike profeet om mense met die Woord te oortuig en nie te oordonder nie. Bybelse profete moet taak- én mensgeoriënteerd wees!

Tweedens maak KS 'n saak daarvoor uit dat die kerk hom in sy profetiese getuienis tot

die samelewing hou by religieus-etiese uitsprake wat Skrifgefundeerde is. Die kerk het nie die mandaat nie en selde die vermoë om die interne sake van ander lewenskringe oor te neem. Tog impliseer KS-1990 dat 'n regering wettig of aanvaarbaar is as dit deur 'n billike en regverdige verkiesing daargestel word (KS-1990:40). Die vraag is of KS-1990 nie hiermee buite sy kerklike boekie beweeg en by die humanistiese staatkunde van iemand soos John Locke van ouds beland nie. Wat meer is: sou die wettigheid van die Nasionale Bewind van 1990 in Suid-Afrika hiermee ook in gedrang kom?¹⁴ Daarteenoor volstaan KS-1986 met die Skriftuurlike en antirevolusionêre insig dat 'n staatsowerheid daar is deur die regering en voorsienigheid van God.(NGK 1986b:53-54).

Dieselfde tendens kom in ander dele van KS-1990 voor. Sonder enige fundering op die Skrif praat KS-1990 van die reg van die owerheid op diensplig én alternatiewe diensplig om die staat te verdedig (KS-1990: 40). Beide is in 1990 in Suid-Afrika in werking. Dit wil voorkom asof KS-1990 bestaande politieke maatreëls eenvoudig sanksioneer sonder motivering of Skrifbegroning. As uitvloeisel van die Bybelse eis van versoening stel KS-1990 doeltreffende gesprek, raadpleging en kommunikasie in 'n "veelvolkige opset" voor. Dit sluit dus aan by die politieke terminologie van 'n onderhandelde skikking wat destyds in Suid-Afrika, na die vrylating van Nelson Mandela in Februarie 1990, aan die orde van die dag is (Strauss, PJ 1992:952). Verder as sy voorstel tot gesprek om te versoen, kom KS-1990 egter nie. Die stuk is meer op menseverhoudinge as samelewingstrukture en -norme ingestel.

Nog 'n voorbeeld van steun vir die politieke *status quo*, blyk uit KS-1990 se steun aan geweldloosheid. Die standpunt in regeringskringe – voor 1994 – was dat geen geweld teen die bewind geregverdig kan word nie, omdat daar reeds gesprek en raadpleging is. KS-1990 trek eenvoudig 'n streep deur KS-1986 op dié punt. Laasgenoemde huldig die tradisionele gereformeerde siening dat gewelddadige verset onder sekere omstandighede 'n verantwoorde moontlikheid is (KS-1986:322). KS-1990 beweer eenvoudig sonder motivering dat "enige poging ... steun ... aan gewelddadige verset" onskriftuurlik en "vir Christene ... onaanvaarbaar..." is (KS-1990:41).

In die doodsnikke van die destydse Nasionale Bewind wat in 1994 beëindig word, toon die NG Kerk deur KS dus steeds 'n bepaalde simpatie vir 'n regering bestaande uit van sy lidmate (Strauss, PJ 2003:252-253

SLOT

KS-1986 en KS-1990 oor kerk en samelewing en apartheid na 25 jaar kan nie geëvalueer word sonder om die inhoud, historiese konteks, status en doel daarvan te verreken nie. Na twee kante blyk 'n ongevoeligheid vir hierdie besonderhede: 'n kant wat alles van KS goedpraat en 'n kant wat slegs minagend negatief op hierdie poging van die NG-vaders reageer. Die Algemene Sinode van 1986 het net uit mans as ouderlinge en predikante – geestelike vaders? – bestaan (NGK 1986c:4-6).

KS is geskiedenis. Tog is daar vir die kerk van 2011 iets te leer uit hierdie poging.

Die lesse wat geleer word, moet vir hulle geldigheid natuurlik vanuit Skriftuurlike norme of konstantes beoordeel word. Vir 'n gereformeerde kerk – soos die NG Kerk – bly die uitgangspunt immers die *Sola Scriptura*.

BIBLIOGRAFIE

Boshoff, CWH 1987. *Kerk en samelewing in oënskou*. Pretoria: Sacum.

---

14 Vgl die ooreenstemmende standpunt by Van Niekerk 1987:11.

- Bouwman, H 1985. *Gereformeerde Kerkrecht II*. Kampen: Kok.
- De Jong, O 1987. *Geschiedenis de kerk*. Nijkerk: Callenbach.
- Gerber, Kobus 2011. *Kerk en samelewing in die 21ste eeu*. Ongepubliseer.
- Heyns, JA 1977. *Die kerk*. Pretoria: NG Kerkboekhandel.
- Jonker, WD 1994. *Bevrydende waarheid*. Wellington: Hugenote-Uitgewers.
- Jonker, WD 1998. *Selfs die kerk kan verander*. Kaapstad: Tafelberg.
- Kleyn, D en Viljoen, F 1998. *Beginnersgids vir regstudente*. Kenwyn: Juta.
- NGK (NG Kerk) 1986a. *Handelinge van die Algemene Sinode*. Sl:sn.
- NGK (NG Kerk) 1986b. *Kerk en samelewing*. Bloemfontein: NG Sendingspers.
- NGK (NG Kerk) 1986c. *Agenda van die Algemene Sinode*. Sl:sn.
- NGK (NG Kerk) 1990. *Kerk en samelewing 1990*. Bloemfontein: NG Sendingspers.
- NGK (NG Kerk) 1994. *Handelinge van die Algemene Sinode*. Sl:sn.
- NGK (NG Kerk Algemene Sinodale kommissie) 1997. *Die verhaal van die Ned Geref Kerk se reis met apartheid 1960-1994*. Wellington: Hugenote-Uitgewers.
- NGK (NG Kerk) 1998. *Handelinge van die Algemene Sinode*. Sl:sn.
- NGK (NG Kerk) 2007. *Die Kerkorde*. Wellington: Bybelmedia.
- Strauss, PJ 1992. *Kerk, staat en politieke modelle in Kerk en Samelewing-1990*. Hervormde Teologiese Studies, 48/3 en 4, 923-941.
- Strauss, PJ 2002. Toenemende isolasie deurbreek. In: Du Toit, F et al. *Moeisame pad na vernuwning. Die NG Kerk se pad van isolasie en die soeke na 'n nuwe relevansie 1974-2002*. Bloemfontein: Barnabas, 183-245.
- Strauss, PJ 2003. Church and state authority in South Africa. *European Journal for Church and State Research*, 10, 239-258.
- Strauss, PJ 2004. Die teologiese en morele regverdiging van apartheid en 'n status confessionis, *Acta Theologica Supplementum* 6, 96-121.
- Strauss, PJ 2010. *Kerk en orde vandag*. Bloemfontein: Sunmedia.
- Strauss, SA 1987. "Kerk en samelewing" blootgelê. Pretoria: Sacum.
- Van Niekerk, A 1987. Staatsgesag en burgerlike ongehoorsaamheid. In: Du Toit, DA. *Staatsgesag en burgerlike ongehoorsaamheid*. Kaapstad: Lux Verbi, 7-19.
- Van der Merwe J 2002. Die NG Kerk en die samelewing. In: Du Toit, F et al. *Moeisame pad na vernuwning. Die NG Kerk se pad van isolasie en die soeke na 'n nuwe relevansie 1974-2002*. Bloemfontein: Barnabas, 53-129.
- Voortsettingskomitee 1987. *Geloof en protes*. Pretoria:sl.
- Williams, HH 2006. *Johan Heyns en die NG Kerk en apartheid*. Universiteit van die Vrystaat: ongepubliseer DTh-proefskrif.

TREFWOORDE

Kerk en samelewing
Funksionering van apartheid
Skriftuurlike norme vir menseverhoudinge
Kerklike profeet met koninkrykseise

KEY WORDS

Church and society
Apartheid as a practical policy
Biblical norms for relationships between people
The church a prophet of the demands of God's kingdom

KONTAKBESONDERHEDE

Prof PJ Strauss,
Interne Bussie 90,
Universiteit van die Vrystaat,
Posbus 339,
Bloemfontein.
9300

Telefoon kantoor: 051-4012671
Selnommer: 082 557 3414
E-posaders: straussp@ufs.ac.za